Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
M. WATHELET
представено на 26 май 2016 година*

Дело C-294/15

Edyta Mikołajczyk
срещу
Marie Louise Czarnecka
Stefan Czarnecki
(Преюдициално запитване, отправено от Sąd Apelacyjny w Warszawie

(Варшавски апелативен съд, Полша)

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по граждански дела — Компетентност, признаване и изпълнение на съдебни решения по брачни дела и по дела, свързани с родителска отговорност — Регламент (ЕО) № 2201/2003 — Член 1, параграф 1, буква а) — Материален обхват — Искане за унищожаване на брак, предявено от трето лице след смъртта на единия от съпрузите — Член 3, параграф 1 — Компетентност на съдилищата на държавата членка по местопребиваването на ищеца да разгледат такова искане“

I – Въведение

1. Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 1, параграф 1, буква а) и параграф 3 и на член 3 от Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000** (наричан по-нататък „Регламент № 2201/2003“).

2. По-конкретно запитването се отнася до приложимостта на Регламента към исковете за унищожаване на брака, предявени от трето лице след смъртта на единия от съпрузите.

II – Правна уредба

3. Съображение 8 от Регламент № 2201/2003 гласи, че „[п]о отношение на решенията за развод, законната раздяла на съпрузите или обявяването на брака за нищожен, настоящият регламент се отнася само до разтрогването на [брачните] връзки и не трябва да се занимава с въпросите за основанията за развода, имуществените последици на брака или други допълнителни въпроси“.

* Език на оригиналния текст: френски.

** ОВ L 338, стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 6, стр. 183. В настоящото заключение ще се основавам на редакцията на Регламент № 2201/2003 съгласно изменението му с Регламент (ЕО) № 2116/2004 на Съвета от 2 декември 2004 г. (ОВ L 367, стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 7, стр. 90).

4. Обхватът на Регламент № 2201/2003 е очертан в член 1, параграфи 1 и 3, както следва:

„1. Настоящият регламент се прилага, независимо от характера на съда или правораздавателния орган, по граждански дела, отнасящи се до:

а) развод, законна раздяла или обявяването на нищожността на брака;

[…]

3. Настоящият регламент не се прилага за:

а) установяването или оспорването на връзката родител-дете;

б) решенията за осиновяване, мерките, подготвящи осиновяването или прекратяването на осиновяването;

в) имената на детето;

г) пълнолетието;

д) задълженията за издръжка;

е) доверителна собственост или наследяване;

ж) мерките, предприемани в резултат на престъпленията, извършени от деца“.

5. Член 3 от Регламента е озаглавен „Обща компетентност“ и гласи:

„1. Компетентни да разглеждат дела, свързани с развод, законна раздяла на съпрузите и унищожаване на брака, са съдилищата на държавата членка,

а) на чиято територия:

— съпрузите имат обичайно местопребиваване, или

— съпрузите са имали последното обичайно местопребиваване, ако един от тях все още живее там, или

— ответникът има обичайно местопребиваване, или

— в случай на обща искова молба и единият от съпрузите има обичайно местопребиваване, или

— ищецът има обичайно местопребиваване, ако той е живял там поне една година непосредствено преди предявяването на иска, или

— ищецът има обичайно местопребиваване, ако е живял там поне шест месеца непосредствено преди предявяването на иска и е гражданин на въпросната държава членка или, ако се отнася до Обединеното кралство или Ирландия, има „domicile“ там;

б) чиито граждани са двамата съпрузи, или ако се отнася до Обединеното кралство или Ирландия, където те имат „domicile“.

2. За целите на настоящия регламент терминът „domicile“ има значението, с което се използва в правните системи на Обединеното кралство и Ирландия“.

III – Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

6. Фактите по настоящото дело са необичайни и се отнасят до събития отпреди няколко десетилетия.

7. На 20 ноември 2012 г. Едита Миколайчик (Edyta Mikołajczyk) предявява пред Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд, Полша) иск за унищожаване на брака между Стефан Чарнецки (Stefan Czarnecki) и Мари Луиз Чарнецка, по баща Кюнен (Marie Louise Czarnecka, née Cuenin), сключен на 4 юли 1956 г. пред длъжностното лице по гражданското състояние на 16-и район на Париж (Франция). Едита Миколайчик твърди, че е наследник по завещание на първата съпруга на Стефан Чарнецки — Зджислава Чарнецка (Zdzisława Czarnecka), починала на 15 юни 1999 г.

8. Според Едита Миколайчик бракът на Стефан Чарнецки и Зджислава Чарнецка, сключен на 13 юли 1937 г. пред длъжностното лице по гражданското състояние на град Познан (Полша), никога не е бил разтрогван, поради което сключеният впоследствие брак между Стефан Чарнецки и Мари Луиз Чарнецка е довел до състояние на двубрачие.

9. Искът за унищожаване на брака е предявен срещу Стефан Чарнецки и Мари Луиз Чарнецка. Тъй като Стефан Чарнецки умира на 3 март 1971 г., по делото го представлява особен представител, който се присъединява към становището на Мари Луиз Чарнецка.

10. Последната повдига възражение за липса на международна компетентност на Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд) и моли да бъде прекратено делото по иска за унищожаване на брака. По съществото на делото тя поддържа, че искът трябва да бъде изцяло отхвърлен като неоснователен.

11. С определение от 9 септември 2013 г. Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд) отхвърля възражението за липса на международна компетентност, като нито една от страните не обжалва това определение.

12. С решение от 13 февруари 2014 г. същият съд констатира, че бракът на Стефан Чарнецки и Зджислава Чарнецка е бил прекратен с решение за развод, постановено от полските съдилища на 29 май 1940 г., и съответно отхвърля като неоснователен иска за унищожаване на брака.

13. Едита Миколайчик обжалва това решение пред Sąd Apelacyjny w Warszawie (Варшавски апелативен съд, Полша).

14. При разглеждането на жалбата посоченият съд се изправя пред съмнения дали полските съдилища имат международна компетентност да разглеждат спора в главното производство на основание членове 1 и 3 от Регламент № 2201/2003. Затова Sąd Apelacyjny w Warszawie (Варшавски апелативен съд) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Делата за унищожаване на брак след смъртта на единия от съпрузите попадат ли в приложното поле на Регламент [№ 2201/2003]?

2) При утвърдителен отговор на първия въпрос: попадат ли в приложното поле на посочения регламент делата за унищожаване на брак, образувани по иск на друго лице, а не на един от съпрузите?

3) При утвърдителен отговор на втория въпрос: може ли по дела за унищожаване на брак, образувани по иск на друго лице, а не на един от съпрузите, компетентността на съда да бъде учредена на основанията, предвидени в член 3, параграф 1, буква а), пето и шесто тире от Регламент [№ 2201/2003]?“.

IV – Производството пред Съда

15. Актът за преюдициално запитване постъпва в Съда на 17 юни 2015 г.

16. Писмени становища представят полското и италианското правителство, както и Европейската комисия. Нито страните в главното производство, нито встъпилите страни в производството пред Съда правят искане за провеждане на съдебно заседание. Съдът приема, че разполага с достатъчно данни, за да може да се произнесе, без да провежда съдебно заседание.

V – Анализ

А – *По първия преюдициален въпрос*

17. С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска от Съда да определи дали Регламент № 2201/2003 се прилага по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени след смъртта на единия от съпрузите.

18. Доколкото в преюдициалното запитване запитващата юрисдикция възпроизвежда до голяма степен фактическите констатации на Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд), в това число констатацията за прекратяването на брака между Стефан Чарнецки и Зджислава Чарнецка с решение за развод от 1940 г.***, на пръв поглед ми се струва, че искът, във връзка с който е отправен този преюдициален въпрос, е най-вероятно неоснователен.

19. Въпреки това този въпрос по съществото на делото може да се обсъжда едва след решаването на въпроса дали полските съдилища имат международна компетентност за разглеждането на спора в главното производство. Именно този въпрос обаче е предмет на разглежданото тук преюдициално запитване.

20. Според запитващата юрисдикция не е определящо само по себе си обстоятелството, че съгласно член 1, параграф 1, буква а) от Регламент № 2201/2003 същият се прилага по граждански дела, отнасящи се до унищожаването на брака.

21. Тя припомня, че този регламент отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000 на Съвета от 29 май 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност за децата на двамата съпрузи****. Посоченият регламент пък е изготвен въз основа на „конвенцията, съставена на основание член K.3 от Договора за Европейския съюз, за компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела“*****.

*** Това означава, че при сключването на втория си брак — с Мари Луиз Чарнецка през 1956 г., Стефан Чарнецки не е бил в двубрачие.

**** ОВ L 160, стр. 19.

***** ОВ C 221, 1998 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 11, стр. 243.

22. Макар че приложимите по настоящото дело разпоредби са до голяма степен сходни със съответните разпоредби от Конвенцията, която също не изключва от своя обхват нито една категория искове за унищожаване на брака, запитващата юрисдикция изтъква точка 27 от обяснителния доклад към тази конвенция, изготвен от проф. Борас и одобрен от Съвета на 28 май 1998 г.******, която гласи, че „[з]а целите на установяването на критериите за компетентност по брачни дела не следва да се вземат предвид случаите, в които действителността на брака трябва да се преценява по иск за унищожаването му към момент, когато единият или и двамата съпрузи са починали, тъй като този въпрос не попада в обхвата на Конвенцията. Такива хипотези се поставят за разглеждане главно по обуславящи въпроси, свързани с наследяването. Те се уреждат от приложимите в тази област международни актове […] или от вътрешното право на съответната държава, ако то предвижда такава възможност“ *******.

23. Според полското и италианското правителство исковете за унищожаване на брака, предявени след смъртта на единия от двамата съпрузи, не попадат в обхвата на Регламент № 2201/2003, тъй като към момента на предявяването на иска брачният съюз, до който се отнася искът, вече е прекратен поради смъртта на единия от съпрузите.

24. Според тези правителства, когато бракът е прекратен, спорът относно унищожаването му засяга главно не въпросите на гражданското състояние на физическите лица, а — както в случая — имуществените права при наследяване.

25. В подкрепа на тезата си полското и италианското правителство също се позовават на точка 27 от обяснителния доклад на проф. Борас.

26. Подобно на Комисията, аз смятам, че тъкмо обратното, Регламент № 2201/2003 се прилага към всички искове за унищожаване на брака, включително ако единият от съпрузите е починал, и то независимо че е възможно искът да е свързан със спор относно наследяването, както е в разглеждания в главното производство случай.

27. Противно на твърденията на италианското правителство, обстоятелството, че искът за унищожаване, по който се води главното производство, се отнася до вече прекратен брак поради смъртта на единия от съпрузите, не е основание да се приеме, че този иск е извън обхвата на Регламент № 2201/2003. Всъщност като последица от смъртта бракът се прекратява ex nunc, а с иска за унищожаване се цели обявяването му за недействителен ex tunc. Ето защо е възможно да е налице интерес от унищожаването на брака дори след прекратяването му поради смъртта на единия от съпрузите.

28. Освен това, както подчертава Комисията, текстът на член 1, параграф 1, буква а) от Регламент № 2201/2003 не оставя никакво място за съмнение в приложимостта на този регламент към искове за унищожаване на брака като разглеждания в главното производство. Съвсем недвусмислено и без никакви уговорки и допълнителни условия тази разпоредба предвижда, че „[н]астоящият регламент се прилага […] [към] обявяването на нищожността на брака […]“. Нещо повече, делата за унищожаване на брака след смъртта на единия от съпрузите не са посочени сред видовете дела, които съгласно член 1, параграф 3 изрично са изключени от обхвата на Регламент № 2201/2003.

****** ОВ C 221, 1998 г., стр. 27, наричан по-нататък „обяснителният доклад на проф. Борас“.

******* Понастоящем свързаните с наследяването въпроси на международната компетентност се уреждат от Регламент (ЕС) № 650/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 4 юли 2012 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство (ОВ L 201, стр. 107).

29. Що се отнася до доводите във връзка с точка 27 от обяснителния доклад на проф. Борас, ще отбележа, че конвенцията, до която се отнася докладът, изобщо не влиза в сила, а и както подчертава отново Комисията, проф. Борас не дава никакво обяснение защо да се налага такова изключение.

30. Наред с това, както отбелязва Комисията, целта на Регламент № 2201/2003 е да осигури на гражданите на Европейския съюз висока степен на предвидимост и правна яснота по отношение на компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела с международен елемент. Затова да се изключат от обхвата му исковете за унищожаване на брака при смърт на единия от съпрузите, би било в противоречие с духа и целта на Регламента.

31. Накрая, съображение 8 от Регламента гласи, че „[п]о отношение на решенията за […] обявяването на брака за нищожен, настоящият регламент се отнася само до разтрогването на [брачните] връзки и не трябва да се занимава с въпросите за основанията за развода, имуществените последици на брака или други допълнителни въпроси“.

32. Противно на твърденията на полското и италианското правителство, това съображение не означава, че Регламент № 2201/2003 не се прилага към исковете за унищожаване на брака след смъртта на единия или и на двамата съпрузи. Тъкмо обратното, то сочи, че при дела по такива искове Регламентът се прилага единствено по отношение на въпроса за разтрогването на брачните връзки, но не и по отношение на имуществените последици на брака, каквато е например наследяването, което впрочем е изрично изключено от обхвата на Регламента с член 1, параграф 3, буква е).

33. Ето защо Регламент № 2201/2003 може да определи кой съд е компетентен в случая да се произнесе по действителността на брака между Стефан Чарнецки и Мари Луиз Чарнецка, но е неприложим по въпросите във връзка с наследството на Стефан Чарнецки и първата му съпруга, Зджислава Чарнецка, на която Едита Миколайчик твърди, че е наследник по завещание.

34. По тези причини предлагам на Съда да отговори на първия въпрос, че исковете за унищожаване на брака, предявени след смъртта на единия от съпрузите, попадат в обхвата на Регламент № 2201/2003.

Б – *По втория преюдициален въпрос*

35. С втория си въпрос запитващата юрисдикция иска от Съда да определи дали обхватът на Регламент № 2201/2003 се простира и по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от друго лице, а не от единия от съпрузите.

36. В това отношение запитващата юрисдикция отбелязва, че обяснителният доклад на проф. Борас не съдържа информация за евентуалната неприложимост на Регламента по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от друго лице, а не от единия от съпрузите. Тя посочва и неяснотата на доктрината по този въпрос, доколкото според едни автори член 3 от Регламент № 2201/2003 имплицитно изключва прилагането му към предявени от трети лица искове за унищожаване на брака, а според други трябва да се допусне възможност за прилагане на Регламента, когато унищожаването на брака се иска от прокурора или от трето лице с правен интерес, но с уговорката, че в тези процесуални хипотези биха могли да се прилагат само член 3, параграф 1, буква а), първо до четвърто тире и член 3, параграф 1, буква б).

37. Полското и италианското правителство споделят мнението, че Регламент № 2201/2003 не се прилага по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от друго лице, а не от единия от съпрузите. В подкрепа на тезата си полското правителство изтъква, че редица от основанията за компетентност по член 3, параграф 1, буква а) от Регламента са свързани с обичайното местопребиваване на двамата съпрузи или на единия от тях, което показвало, че само съпрузите се разглеждат като възможни страни по делото за унищожаване на брака.

38. Подобно на Комисията, предлагам да се възприеме тълкуване, вярно на текста на членове 1 и 3 от Регламент № 2201/2003, които не обуславят приложимостта на Регламента по отношение на исковете за унищожаване на брака от това кой е ищецът.

39. Също така, макар че брачните искове наистина са лични, има случаи, в които е възможно и трето лице да има правен интерес, както е в главното производство, и няма причина да му се отнема възможността да брани този свой интерес, при положение че правата му ще се преценяват не въз основа на Регламент № 2201/2003, а въз основа на приложимото национално законодателство.

40. Обстоятелството, че някои от основанията за компетентност по член 3, параграф 1, буква а) от Регламент № 2201/2003 са свързани с обичайното местопребиваване на съпрузите, е без значение за отговора на втория въпрос, тъй като учредяването на международна компетентност по делата за унищожаване на брака за съда по обичайното местопребиваване на съпрузите не е пречка за това трето лице да има право на иск пред същия съд в съответствие с разпоредбите на Регламента.

41. По тези причини предлагам на Съда да отговори на втория въпрос, че обхватът на Регламент № 2201/2003 се простира и по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от друго лице, а не от единия от съпрузите.

B – *По третия преюдициален въпрос*

42. С третия си въпрос запитващата юрисдикция иска от Съда да определи дали когато съд на държава членка е сезиран с иск за унищожаване на брака от трето спрямо съпрузите лице, компетентността на този съд може да бъде учредена на основанията по член 3, параграф 1, буква а), пето и шесто тире от Регламент № 2201/2003.

43. Според запитващата юрисдикция прилагането на тези разпоредби би могло да доведе до учредяване на компетентност за полските съдилища да преценяват действителността на сключен във Франция брак само защото ищецът, който е трето спрямо съпрузите лице, в случая Едита Миколайчик, е с местопребиваване в Полша и въпреки че не е налице никаква връзка с местопребиваването на съпрузите.

44. Според италианското правителство, доколкото използват като фактор за привързване обичайното местопребиваване на ищеца, критериите по член 3, параграф 1, буква а), пето и шесто тире от Регламент № 2201/2003 трябва да се разглеждат като отнасящи се единствено до хипотезите, в които ищец е единият от съпрузите.

45. В това отношение посоченото правителство се позовава на точка 32 от обяснителния доклад на проф. Борас, според която включването на критериите за учредяване на компетентност, различни от обичайното местопребиваване на съпрузите, е обосновано от загрижеността на някои държави членки да не се затруднява прекомерно достъпът до правосъдие за съпрузите, които поради разстройването на брака са се завърнали в страната, в която са живеели преди брака.

46. Както италианското правителство, Комисията смята, че би било в противоречие с целта на Регламент № 2201/2003 да се допусне буквално тълкуване на разглежданите разпоредби, което би дало възможност за учредяване на международна компетентност на полските съдилища да се произнесат по предявения от трето лице иск за унищожаване на сключен във Франция брак. Според нея е немислимо законодателят на Съюза да е искал терминът „ищец“ да се отнася до третите лица в контекста на искове за унищожаване на брака, ако тези лица имат право на иск съгласно националното право. Според Комисията установените с Регламента правила за компетентността са предназначени да съхранят интересите на съпрузите, а не интересите на трети лица, евентуално легитимирани да водят подобно дело. Доколкото трети лица имат право да предявяват подобен иск, за тях важат правилата за компетентност, установени в полза на съпрузите.

47. Споделям становището и доводите на италианското правителство и на Комисията.

48. Освен това следва най-напред да се припомни, че в точка 48 от решение от 16 юли 2009 г., Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474) Съдът вече е постановил, че „член 3, параграф 1, букви а) и б) от Регламент № 2201/2003 предвиждат няколко основания за компетентност, между които не е установена йерархия. Всички обективни критерии, посочени в този член 3, параграф 1, са алтернативни“.

49. Затова в точка 49 от същото решение Съдът приема, че „установената с Регламент № 2201/2003 система за разпределяне на компетентността по дела за разтрогване на брака няма за цел да изключи наличието на няколко компетентни юрисдикции. Напротив, изрично се предвижда успоредното съществуване на няколко компетентни юрисдикции, без да се установява йерархия между тях“.

50. От тези откъси личи, че третото лице, което иска унищожаване на брака, е свободно да предяви иска си по свой избор пред което и да е измежду съдилищата, посочени в член 3, параграф 1, буква а) от Регламента.

51. Същевременно, въпреки че трето, пето и шесто тире от тази разпоредба се отнасят общо до обичайното местопребиваване на ответника или на ищеца, в точка 50 от решение от 16 юли 2009 г., Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474) Съдът е постановил, че „докато *изброените в член 3, параграф 1, буква а) от посочения регламент критерии се основават в различни аспекти на обичайното местопребиваване на съпрузите*, критерият по буква б) от същия параграф е свързан с държавата членка, „чиито граждани са двамата съпрузи, или ако се отнася до Обединеното кралство или Ирландия, където те имат „domicile“ ********.

52. От пасажа в курсив ясно следва, че според Съда всички основания за компетентност по член 3, параграф 1, буква а) от Регламент № 2201/2003 са свързани с обичайното местопребиваване на единия или и на двамата съпрузи.

53. Именно по тази причина според мен член 3, параграф 1, буква а), пето тире не просто учредява компетентност за съда по обичайното местопребиваване на ищеца, но и изисква ищецът да е живял там поне една година непосредствено преди предявяването на иска. Същото се отнася за шесто тире от тази разпоредба, съгласно което ищецът трябва да е живял там поне шест месеца непосредствено преди предявяването на иска и да е гражданин на въпросната държава членка.

54. Защо законодателят на Съюза би добавял подобни условия за „ищеца“, ако не ставаше дума за единия от съпрузите?

******** Курсивът е мой.

55. По тези причини предлагам на Съда да отговори на третия въпрос, че член 3, параграф 1, буква а), пето и шесто тире от Регламент № 2201/2003 не се прилага по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от трето спрямо съпрузите лице.

VI – Заключение

56. По изложените съображения предлагам на Съда да отговори на преюдициалните въпроси на Sąd Apelacyjny w Warszawie (Варшавски апелативен съд, Полша), както следва:

„1) Исковете за унищожаване на брака, предявени след смъртта на единия от съпрузите, попадат в обхвата на Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000, изменен с Регламент (ЕО) № 2116/2004 на Съвета от 2 декември 2004 г.

2) В обхвата на Регламент № 2201/2003, изменен с Регламент № 2116/2004, попадат и исковете за унищожаване на брака, предявени от трето спрямо съпрузите лице.

3) Член 3, параграф 1, буква а), пето и шесто тире от Регламент № 2201/2003, изменен с Регламент № 2116/2004, не се прилага по отношение на исковете за унищожаване на брака, предявени от трето спрямо съпрузите лице“.